

Márton Miklós

Igazolás és fogalmi tartalom*

BEVEZETÉS

Az észlelés nem-fogalmi tartalma körül az elmúlt nagyjából huszonöt évben zajló vitában a konceptualista¹ álláspont híveinek legerősebb érve azon a common sense meggyőződésünkön nyugszik, hogy észlelésünk képes igazolni empirikus vélekedéseinket. Ez pedig a konceptualizmus szerint csak úgy lehetséges, ha az észlelési tartalom teljes egészében fogalmi természetű. Tanulmányomban egyrészt arra teszek kísérletet, hogy bemutassam, hogyan lehet ezen intuitív meggyőződésünk mellett az észlelési tartalom és a környezetünkre irányuló empirikus vélekedések létéből transzcendentális érveket kovácsolni. Másrészt igyekszem röviden bemutatni, hogyan lehet az említett konceptualista érvet a nonkonceptualizmus oldaláról érkező ellenvetésekkel szemben megvédeni.

MIRŐL SZÓL A KONCEPTUALIZMUS – NONKONCEPTUALIZMUS VITA?

Mielőtt az érvek és ellenérvek részletes tárgyalásába fognék, néhány alapfogalom tisztázásának segítségével röviden szeretném elmondani, véleményem szerint valójában miről is szól a konceptualisták és a nonkonceptualisták közötti vita. A továbbiak megértésének szempontjából ugyanis ezt elengedhetetlennek tartom. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy e meghatározások során már bizonyos mértékben állásfoglalásokat is teszek, ugyanis a szakirodalomban – főként az utóbbi időkben² – kiterjedt vita folyik arról, hogy pontosan miről is szól az említett vita. Itt tehát a saját – persze nem csak általam képviselt – nézetemet adom elő, ami mellett azonban most nem érvelek, csupán kimondom őket, lévén e tanulmány célja nem a vita természetének értelmezése.

Tehát a *konceptualizmus* az az álláspont, mely szerint minden reprezentációs különbség szupervenial az alany fogalmi közti különbségen, vagyis az *alany számára* nincs reprezentációs különbség fogalmi különbség nélkül.

E meghatározásból az észlelési tartalomra nézvést az következik, hogy egy észlelési tartalom akkor lesz fogalmi természetű, ha abból, hogy *S*-nek úgy *tűnik*, hogy *p*, arra következtethetünk, hogy *S rendelkezik* azokkal a fogalmakkal, amelyek szükségesek ahhoz, hogy azt *higgye*, hogy *p*, és az észlelési aktus során – sajátos, nem tudatos értelemben –

* A tanulmány háttéréül szolgáló kutatás során az Oktatási és Kulturális Minisztérium Deák Ferenc Ösztöndíjpályázata (pályázat azonosító száma 0047/2008) támogatását élveztem.

¹ Az esetleges félreértések elkerülése végett szeretném megjegyezni, hogy e tanulmányban a konceptualizmus fogalmát nem a hagyományos filozófiai használatban bevett – bár mára már kissé elavult – értelemben, az univerzálé-vitában elfoglalt egyik álláspont megjelölésére használom.

² Lásd például CHUARD 2007; COLIVA 2003; GUNTHER 2003; HANNA 2005, 2008; HECK 2007; LAURIER 2004; SPEAKS 2005.

alkalmazza is e fogalmakat. Vagyis az észlelés a vélekedéshez hasonlóan propozicionális attitűd, és részben ugyanaz a képesség, a megfelelő fogalmak birtoklásának és alkalmazásának képessége teszi lehetővé az alany számára, hogy rendelkezzen e két attitűddel.³ A nonkonceptualista álláspont természetesen mindennek a tagadása.

Ahhoz, hogy igazából megértsük, mit is jelent, hogy az észlelési tartalom fogalmi természetű, érdemes azt is tisztáznunk, hogy mitől lesz fogalmi egy reprezentációs tartalom, azaz milyen jellegzetességek alapján tulajdoníthatjuk az alanynak az észlelési tartalom fogalmi specifikálásához szükséges fogalmakat. Álláspontom szerint a *fogalmi tartalom*: inferenciális szerepek által strukturált tartalom.

Mint előre jeleztem, ebben a tanulmányban nem érvelek e meghatározás mellett, ugyanakkor álljon itt némi motiváció, amely legalábbis könnyebbé teszi elfogadni meghatározásomat. Gondoljunk először is arra, hogy Frege több helyen⁴ kifejti azt az elképzelését, hogy a fogalmakra mint a reprezentációs tartalmak alkotórészeire csakis a reprezentációs tartalmakkal végezhető következtetések, a köztük megállapítható logikai viszonyok értelmezhetősége érdekében van szükségünk. A fogalmak tehát nem mások, mint a tartalom inferenciálisan releváns alkotóelemei. Vegyük tekintetbe másodszor, hogy az a tény, hogy a tartalmak struktúrával rendelkeznek *magyarázatul* képes szolgálni a fogalmi tartalmakra Gareth Evans által kimondott – és a szakirodalomban általában elfogadott – Általánosítási Követelményre (EVANS 1982, 100–104). A követelmény azt mondja ki, hogy csak arról a személyről mondhatjuk, hogy képes megragadni egy *Ga* és egy *Fb* tartalmat, aki egyben képes megragadni *Gb* és *Fa* tartalmakat is. A fogalmi tartalmakat tehát szisztematikusan összefüggőnek kell tekintenünk. E követelmény ismert következményei a nyelvi reprezentációk szisztematicitása és produktivitása. A fogalmi tartalmak e jellegzetességét ugyanakkor könnyen magyarázhatjuk azzal, hogy e tartalmak egymással összevethető belső struktúrával rendelkeznek. E belső struktúra pedig éppen abban nyilvánul meg, hogy a fogalmi tartalmakat képesek vagyunk egymással logikai és inferenciális viszonyokban álló tartalmakként összevetni. Vagyis ami a fogalmi tartalmakat tagolja, az nem más, mint ami e viszonyok fennállásáért felelős. Így megkapjuk eredeti meghatározásunkat, tudniillik hogy a fogalmi tartalmak inferenciális szerepek által strukturált tartalmak.

Az eddigieket összefoglalva az észlelési tartalmak tekintetében az alábbi definíciót kaptuk: *az észlelési tartalomra kimondott konceptualizmus* =_{df} egy személy észlelési tartalma mindig fogalmi természetű, vagyis olyan inferenciális szerepek által strukturált, amelyeket az alany birtokol és érzéki tapasztalata során alkalmaz.

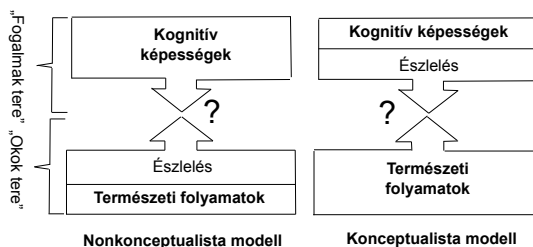
Más szavakkal megfogalmazva e meghatározás annyit állít, hogy az alany akkor rendelkezik egy fogalmi tartalommal, ha azt *ő maga* képes valamilyen – deduktív vagy induktív – következtetés premisszájaként vagy konklúziójaként felhasználni.

E meghatározás alapján tehát ahhoz a metafizikai képhez juthatunk, hogy a konceptualista számára a fogalmi és a nem-fogalmi természetű jelenségek határa az észlelésen kívül, míg a nonkonceptualista számára az észlelés és a kognitív folyamatok közt húzódik. A két kép különbségét az alábbi ábrán szemléltethetjük:⁵

³ Ez a tény persze nem jelenti azt, hogy a konceptualizmus szerint ne lennének e két attitűd és a birtoklási feltételeik közt fontos különbségek.

⁴ Lásd például a „Fogalomírás” 3. §-át (FREGE 1879/2000, 22–23)!

⁵ Az ábrán szereplő „Okok tere” és „Fogalmak tere” kifejezéssel nem szeretném azt sugallni, hogy az utóbbiban lezajló folyamatok, például a konceptualista modell szerint az észlelés és a kognitív képességek közti interakció, ne volnának oksági folyamatok. Csupán annyit kívántam jelezni, hogy nem pusztán oksági folyamatokról van szó.

Az ábrán kérdőjelekkel jelöltem azokat a pontokat, amelyek értelmezése véleményem szerint az egyes álláspontok számára nehézséget jelent. Ezek szerint a konceptualista modell nehézsége abban áll, hogy számot adjon empirikus fogalmaink, illetve általában a fogalmi képességek működésének *eredetéről*. Hacsak nem hiszünk valamifajta ultraracionalista innátizmusban, akkor valamiképpen azt kell gondolnunk, hogy fogalmaink és azok alkalmazási képességének elsajátítása oksági-természeti folyamatok révén valósul meg. A nonkonceptualista elméletek éppen ezen a ponton hivatkozhatnak az észlelésre mint álláspontjuk szerint pusztán oksági-természeti folyamatra, amely ugyanakkor – és ebben rejlik a nonkonceptualizmus legfőbb vonzereje – intencionális tartalommal rendelkezik. Ez a nem-fogalmi intencionális tartalom az, ami az elmélet szerint tehát képes nem körkörös magyarázatot adni a fogalmak eredetéről. E nehézség álláspontom szerint a konceptualista számára nehezen bár, de megoldható. Ezzel a kérdéssel ugyanakkor e tanulmányban nem foglalkozom.

A nonkonceptualista nehézsége ezzel szemben egyszerűen egy szinttel „feljebb” vetődik föl: hogyan adjunk számot a nem-fogalmi természetű észlelési és a fogalmi természetű vélekedési – és egyéb kognitív – tartalmak közötti *kapcsolatról*. E kapcsolatra ugyanis intuitíve úgy gondolunk mint *racionális és episztemikusan releváns* viszonyra. Magyarán, az észlelési aktusok természetes meggyőződésünk szerint nem pusztán okozzák – hosszabb-rövidebb oksági láncon keresztül előidézik – empirikus vélekedéseinket, hanem képesek azokat *igazolni és racionális indokul* szolgálni elfogadásukhoz. Hogyan lehetségesek e viszonyok, ha az észlelés csak nem-fogalmi természetű tartalommal képes a kognitív képességeink számára szolgálni? Sehogyan – e tanulmányban legalábbis emellett kívánok érvelni.

A KONCEPTUALIZMUS MELLETTI FŐ ÉRV

A konceptualizmus melletti fő érv éppen erre az eredményre épül, és – mint azt már a bevezetőben jeleztem – azt állítja, hogy az észlelési és vélekedési tartalmaink között, common sense népi pszichológiai meggyőződéseink szerint fennálló racionális igazoló-indokadó viszony valójában csak akkor állhat fenn, ha mind az észlelési, mind a vélekedési tartalmaink teljes egészében fogalmi természetűek. Az érv legegyszerűbb formájában így fest tehát:

(1) Érzéki tapasztalataink képesek igazolni empirikus vélekedéseinket, indokul szolgálni azokhoz.

(2) Igazolni vagy indokul szolgálni csak olyan állapot képes, amely fogalmi tartalommal rendelkezik.

K: Érzéki tapasztalataink fogalmi tartalommal rendelkeznek.

A (2) premissza mellett most nem érvelek. Később, az utolsó részben foglalkozom azzal, hogy konceptualista oldalról milyen válasz adható az e premisszát kétségbevonó nonkonceptualista érvekre. Most mindössze ismét arra szorítkozom, hogy a premissza elfogadását némileg motiváljam. Gondoljuk meg ugyanis, hogy az indokadás vagy az igazolás nem más, mint *raciónalis szempontból* való elfogadhatóvá tétel (BREWER 1999, 151–152). Ez a racionális elfogadtatás viszont lényegileg utal arra, hogy az indokul vagy igazolásul szolgáló tartalom valamilyen deduktív, vagy egyéb – induktív, esetleg abduktív – *következtetésben* premisszaként vagy konklúzióként képes szerepelni. És mint az első részben láthattuk, ez a képesség éppen a fogalmi tartalmak definíciójából következik.

TRANSCENDENTÁLIS ÉRVEK AZ IGAZOLÁSI-INDOKADÁSI VISZONY FENNÁLLÁSÁRA

Mint már említettem, nézetem szerint a fenti érvelés (1) premisszája józan eszünk meggyőződései közé tartozik. Intuitív népi pszichológiánk alapvető jellegzetessége, hogy empirikus vélekedéseink racionális alátámasztásaként észleléseinkre, azok tartalma-ira hivatkozunk. Ha megkérdezzük valakit, miért hisz egy bizonyos empirikus tényállás fennállásában, és az illetőnek volt észlelési tapasztalata e tényről, akkor pontosan e tapasztalatra fog hivatkozni, és úgy válaszol, hogy azért hisz benne, mert látta, hallotta, stb. Az észlelési tartalmakra tehát alapvetően úgy tekintünk, mint amelyek – ellenkező tartalmú evidencia hiányában – képesek empirikus vélekedéseinket igazolni, indokul szolgálni azok kialakításához.

Úgy vélem azonban, hogy az (1) premissza mellett nem csak e common sense meggyőződésünk alapján érvelhetünk, hanem észleléseink és empirikus vélekedéseink azon jellegzetessége alapján is, hogy azok egyáltalán meghatározott tartalommal rendelkeznek. Meggyőződésem szerint transzcendentális érvekkel bizonyíthatjuk, hogy ha észleléseink és empirikus vélekedéseink nem lennének képesek igazolási-indokadási viszonyban állni egymással, akkor nem is tulajdoníthatnánk meghatározott empirikus tartalmat egyiküknek sem. Márpedig tulajdonítunk – és ez talán még alapvetőbb intuitív meggyőződésünk –, ezért az alábbi érvek azt hivatottak bizonyítani, hogy az empirikus tartalom mind az észlelések, mind az empirikus vélekedések esetében abból származik, hogy igazolási-indokolási viszonyban állnak egymással. Tehát:

A) Az érzéki tapasztalatok pusztán azért rendelkeznek határozott igazságfeltételekben kifejezhető tartalommal, mert indoklásul, igazolásul képesek szolgálni empirikus vélekedések számára.

B) Az empirikus vélekedések pusztán azért rendelkeznek határozott igazságfeltételekben kifejezhető tartalommal, mert valamely érzéki tapasztalati tartalom képes indokul szolgálni számukra.

Az A) pont melletti érvelés azt igyekszik bizonyítani, hogy ha egy észlelési tartalom nem strukturált, akkor az *alany számára* nem lesznek igazságfeltételei. Ez az eredmény pedig élesen ellentmond népi pszichológiánk azon meggyőződésének, hogy észleléseinknek olyan határozott tartalma van, amely az alany számára hozzáférhető, sőt e tartalom éppen *abban áll*, hogy milyennek tűnik számára az észlelés során feltáru-
ló valóság. E meggyőződésünk igazsága tehát csak akkor biztosítható, ha valamilyen módon képesek vagyunk azt biztosítani, hogy az észlelési tartalmak az alany számá-

ra strukturáltak legyenek. Az érv szerint ez csak úgy biztosítható, ha elismerjük, hogy az észlelési tartalmak képesek igazolási-indikációs viszonyban állni empirikus vélekedések tartalmaival. Lássuk tehát az érvelés részleteit!

Induljunk ki abból a felismerésből, hogy az észlelési tartalmak inferenciális kapcsolatba *egyedül* a belőlük származó empirikus vélekedésekkel léphetnek, hiszen egymással soha nincsenek inferenciális kapcsolatban (CRANE 1992a, 16. skk). Ha látom, hogy az előttem álló asztal barna, ebből következtethetek arra a gondolatra, hogy az előttem álló asztal barna, vagy akár arra is, hogy az előttem álló bútor barna, de semmilyen, az iménti vizuális tapasztalatomtól eltérő észlelési tapasztalatra – sőt semmilyen más propozicionális attitűdre – nem juthatok belőle logikai következtetés útján. Vagyis ha egy észlelési tartalomnak lehet inferenciális szerepe, akkor az csak empirikus vélekedésekkel fennálló logikai-inferenciális viszonyából származhat.

Elevenítsük most föl David Wiggins egy nagyon izgalmas gondolatmenetét (WIGGINS 1998, 6). Ha egy p mondat – példája szerint a „A Nap felhők mögött van” mondat – igazságtételeit adjuk meg, akkor voltaképpen meg kell adnunk az összes olyan tényt, amely fennáll abban az esetben, amikor e mondat igaz. Így a mondat igazságtételeit megadó ekvivalencia („ p akkor és csak akkor igaz, ha ...”) jobb oldalán egy nagyon hosszú diszjunkció fog állni, amelyben esetünkben azon kívül, hogy a Nap felhők mögött van, olyan tények is szerepelnek, mint az, hogy nappal van, a legtöbb ember ébren van, autók milliói szennyeznek a levegőt éppen, stb. Ezek túlnyomó többsége persze irreleváns p jelentését illetően, ezért ki kéne zárnunk őket. Csakhogy nagyon úgy tűnik, ismernünk kell p jelentését ahhoz, hogy képesek legyünk ezeket az irreleváns elemeket leválasztani a releváns vagy szándékolt tényállásról. Így tehát önmagában az igazságtételek megadása nem ad *empirikusan használható* jelentéseméletet számunkra.

E probléma klasszikus megoldása természetesen Fregétől származik. Számára a probléma úgy oldódik meg, hogy szemantikai axiómái alapján definiálja a mondat alkotórészeit – a terminusokat és a predikátumokat – és azok szemantikai értékét, aztán megadja, hogy az ezen alkotórészek kompozíciójaként létrejött mondat igazsága hogyan függ az alkotórészek szemantikai értékei közti viszonyoktól. Számunkra e megoldásból az a tanulság adódik, hogy ha egy intencionális tartalommal bíró jelenség, legyen akár nyelvi, akár mentális, nem rendelkezik szemantikailag releváns alkotórészekkel, vagyis kanonikus struktúrával, akkor annak empirikusan lehetetlen *határozott igazságtételeket* tulajdonítani. Még inkább lehetetlen, hogy a tartalom hordozója, az észlelés esetében az alany, felismerje ezeket az igazságtételeket, ha számára a szóban forgó tartalom nem strukturáltként jelenik meg. Az igazságtételekkel rendelkező tartalmak ilyen belső struktúráját képező szinguláris terminusok és általános predikátumok pedig éppen azok az elemek, amelyek révén e tartalom inferenciális-logikai viszonyokban képes állni más tartalmakkal. Ha tehát bizonyos tartalmakról nem tetelezzük föl, hogy képesek ilyen viszonyokban szerepelni, akkor annak nem tulajdoníthatunk határozott igazságtételeket. Az egyébként nonkonceptualista Jerry Fodor mindezt úgy foglalja össze, hogy a kanonikus struktúrával nem rendelkező „ikonikus” reprezentációknak nincsenek igazságtételeik, hiszen nem szerepelnek bennük individuáriumok és predikátumok sem, amelyeket állítanánk róluk (FODOR 2007).

Az A) pont melletti érv tehát így néz ki:

(1) Ha egy észlelési tartalom nem *képes* igazolási-indikációs viszonyban állni vélekedési tartalmakkal, akkor nem rendelkezik kanonikus struktúrával.

(2) Ha egy reprezentációs tartalom nem rendelkezik kanonikus struktúrával, akkor nem képes tükrözni az általa reprezentált tény belső szerkezetét.

(3) Ha egy tartalom nem tükrözi az általa reprezentált tény belső szerkezetét, akkor a tartalom hordozója *számára* nem rendelkezik határozott igazságfeltételekkel jellemezhető tartalommal.

(4) Rendelkezünk észlelési tartalmakkal, melyek mindegyike határozott igazságfeltételekkel jellemezhető számunkra.

K: Minden észlelési tartalom *képes* igazolási-indokadási viszonyban állni vélekedési tartalmakkal.

A fenti B) tétel azt állítja, hogy ahhoz, hogy empirikus vélekedéseink egyáltalán a világra irányuljanak, vagyis, hogy egyáltalán *meghatározott tartalommal* rendelkezzenek, az észlelésnek képesnek kell lennie arra, hogy indokokkal szolgáljon a vélekedések számára. Vagyis pusztán a tartalommal való rendelkezés *szemantikai* tulajdonsága fennállásának *episztemikus* feltételei is vannak.⁶ Az érv nagyjából így fest:

(1) A körülöttünk lévő világról szóló legalapvetőbb vélekedéseink tartalma kizárólag érzéki tapasztalatainkkal való valamilyen viszonyukból származik.

(2) Ez a tartalom-meghatározó viszony kizárólag az indokadás lehet.

(3) Részkonklúzió: Az a feltételezés, hogy az érzéki tapasztalat nem képes indokokat adni empirikus vélekedéseink számára kizárja, hogy empirikus vélekedésekkel rendelkezünk a körülöttünk lévő világról.

(4) Rendelkezünk empirikus vélekedésekkel a körülöttünk lévő világról.

K: Az érzéki tapasztalat mindig képes indokokat nyújtani az empirikus vélekedések számára.

Az (1) premissza azt a tételt rögzíti, amit John McDowell a „minimális empirizmus” tételének hív. Ennek lényege, hogy empirikus vélekedéseink nem függetlenek a körülöttünk lévő világtól, hanem valamilyen úton-módon abból származnak, különben nem is vonatkozhatnának arra. A világot és empirikus vélekedéseinket pedig éppen az észlelés köti össze, pontosan ebben áll ez utóbbi episztemikus szerepe.

A (2) premissza ennél továbbmegy, és azt a meggyőződésünket igyekszik alátámasztani, hogy empirikus vélekedéseink nem csak egyszerűen származnak a körülöttünk lévő világból, és nem is csupán vonatkoznak arra, hanem ugyanez a világ garantálja számukra racionális elfogadhatóságukat: a világ tényei szolgálnak empirikus vélekedéseink igazolásául. E viszonyt pedig a világ és a vélekedéseink közötti kapcsolatot megteremtő észlelésnek kell közvetítenie. A körülöttünk lévő világra irányuló vélekedéseinknek tehát végső soron – ismét csak McDowell Quine-tól származó megfogalmazásával – képesnek kell lenniük az észlelés ítélőszéke elé állni.

Bill Brewer (BREWER 1999) egy másfajta – igen kacifántos – érvelést alkalmaz a kérdéses (2) premissza alátámasztására. Ennek lényege, hogy két empirikus vélekedés tartalmának különbségét nem határozhatja meg olyasvalami, amihez maga az alany *racionálisan* nem fér hozzá, tehát ami nem lehet számára indok arra, hogy melyik vélekedést fogadja el. Az empirikus vélekedés tartalma ugyanis az észlelési tartalmakhoz hasonlóan éppen abban áll, hogy az alany *számára* ilyen és ilyen módon fennállónak

⁶ Az érv több változatban és különböző formákban egyaránt megtalálható az utóbbi idők két legjelentősebb konceptualista munkájában (McDOWELL 1994; BREWER 1999).

tűnik a világ. Ha tehát az észlelés határozza meg empirikus vélekedéseink tartalmát – mint az (1) premissza állítja –, akkor az észlelés tartalma – amely meghatározza a belőle származó empirikus vélekedés tartalmát – olyasmi kell legyen, ami az alany számára *racionális indok* lehet arra, hogy melyik vélekedést fogadja el. Az észlelésnek tehát képesnek kell lennie arra, hogy indokul szolgáljon empirikus vélekedéseink kialakításához.⁷

NONKONCEPTUALISTA VÉDEKEZÉSI STRATÉGIÁK

Röviden tekintsük át, milyen lehetőségei vannak a második részben bemutatott, az igazolásból vett konceptualista érveléssel szembeni nonkonceptualista érvelésnek! Mivel az igazolásból vett érv konkluzív, ezért nyilván valamelyik premisszáját vonják kétségbe a nonkonceptualisták. Kezdjük az első premissza ellen szóló megfontolásokkal!

(1) A nonkonceptualisták jelentős része tagadja, hogy az észlelési tartalmak és a vélekedések között igazolási-indokadási viszony állna fenn az észlelési tartalmak és a vélekedések közt. Ehelyett a két mentális képesség közti viszonyt a „konceptualizáció” vagy a „digitalizáció” fogalmával igyekeznek megragadni.⁸ Ezen elképzelések voltaképpen a hagyományos empirizmus absztrakció-elméletének modern verziói, mely szerint a nem-fogalmi természetű, és éppen ezért „információ gazdag”, „analóg” észlelési tartalomból valamilyen absztrakciós folyamat útján keletkezik a fogalmi természetű kognitív tartalom. E koncepció hívei azonban az észlelési tartalom igazságfeltételeit nem határozhatják meg úgy, ahogyan azt a harmadik részben tettük, vagyis a benne szereplő fogalmak, és így a tartalom lehetséges inferenciális szerepeinek segítségével, hiszen álláspontjuk szerint az észlelési tartalom nem fogalmi természetű. Az észlelési tartalom igazságfeltételeit tehát mindezekről *függetlenül* kell az ilyen megoldás híveinek meghatározniuk, és e feladat elvégzéséhez legtöbbször valamilyen naturalista intencionalitás-elméletet – kauzális vagy teleologikus elméleteket – hívnak segítségül. A koncepció szerint tehát először az észlelési rendszer mint információgyűjtő és közvetítő rendszer információs állapotai – valamilyen naturalista fogalmakban magyarázható úton – információs tartalmakat alakítanak ki, majd ezeket továbbadják a kognitív rendszernek, mely e tartalmakat „konceptualizálja”, fogalmi formára hozza, miközben igazságfeltételüket megőrzi.

Nézzük meg, hogyan érvelhet az a nonkonceptualista, aki elfogadja az igazolásból vett érv (1) premisszáját – tehát az észlelés és a vélekedések közti igazolási, indokadási viszony fennállását –, de tagadja a (2) premisszáját, azaz azt, hogy ilyen viszony csak fogalmi tartalmak között képzelhető el!

(2) A nonkonceptualista stratégiák ezen válfajának híve tehát elismeri az észlelés igazolási szerepét, de elutasítja, hogy az csak fogalmi tartalmak között lehetséges. Ennek két módja van: (a) Valamilyen *externalista* igazoláselméletet fogadunk el. Ekkor ugyanis, az igazolási viszony fennállásáról nem kell „tudnia” az alanynak, ami esetünkben annyit jelent, hogy a nonkonceptualista számot adhat az észlelési tartalom igazoló jellegéről úgy, hogy közben nem kell az alanynak az észlelési tartalom kanonikus specifikációjához szükséges fogalmak birtoklását tulajdonítania. E koncepció szerint

⁷ Az érv részleteit illetően lásd BREWER 1999, 50–86. Brewer kitér arra is, hogyan lehet az érvelést a vele látszólag ellentmondó externalista megfontolásokkal összeegyeztetni.

⁸ Lásd például CRANE 1992b; DRETSKE 1981; EVANS 1982; WRIGHT 2002.

tehát az észlelés úgy igazolná a belőle származó vélekedést, hogy ezt az alany akár „észre sem veszi”.

(b) A másik megoldás arra az elképzelésre épít, hogy az észlelés nem közvetlenül, hanem csak *közvetve* képes igazolni a belőle származó empirikus vélekedéseket. E közvetett igazolás a koncepció szerint azáltal valósul meg, hogy nem-fogalmi természetű észlelési tartalmainkra képesek vagyunk fogalmi módon *utalni*. Empirikus vélekedéseinket tehát – e koncepció szerint – nem közvetlenül az észlelési tartalom igazolja, hanem az észlelési tartalomra utaló másik vélekedés, ami természetesen fogalmi természetű tartalommal rendelkezik. És persze önmagában az, hogy fogalmi természetű az utalás arra, ahogyan egy tárgy vagy egy tulajdonság az észlelésben megjelenik, nem teszi ezen utalás *referenciáját*, tehát magát ezt a megjelenési módot is fogalmi természetűvé (PEACOCKE 1998, 383–384).

KONCEPTUALISTA VÁLASZOK

Tanulmányom ezen utolsó részében röviden, szinte csak utalásszerűen szeretném ismertetni, álláspontom szerint milyen válaszlehetőségek állnak a konceptualista rendelkezésére, ha meg kíván felelni az igazolásból vett érv elleni, az előző részben ismertetett nonkonceptualista kihívásoknak.

Először is, kezdjük a negyedik rész (1) pontjában ismertetett koncepcióval! Ennek lényege tehát, hogy az észlelési és a kognitív tartalmak közti viszony nem igazolási-indokadási jellegű, hanem valamilyen absztrakciós mechanizmus. A konceptualista számára két indok is létezik, hogy ne fogadja el e megoldást.

(a) Mint láttuk e nonkonceptualista koncepció el kell hogy köteleződjék valamilyen naturalista intencionalitás-elmélet mellett annak érdekében, hogy képes legyen az észlelési tartalmakat a kognitív tartalmakkal való logikai kapcsolatuktól függetlenül értelmezni. Az intencionalitás naturalizálása azonban közismerten „nehéz kenyér”, mely számos problémát vet föl. Ilyen például az úgynevezett diszjunkció probléma, a téves reprezentáció lehetősége, a pánszemantizmus, stb.⁹ A szakirodalomban nagyjából egyöntetű nézet szerint egyelőre nem látszik olyan naturalista intencionalitás-elmélet a horizonton, amely megnyugtatóan képes lenne kezelni ezek mindegyikét. Éppen ezért számomra úgy tűnik, a nonkonceptualista túl nagy árat fizet választásáért, ha ezt a megoldást választja – a konceptualizmus jóval olcsóbban képviselhető elmélet.

(b) Még ha le is nyelnénk valahogyan az intencionalitás naturalizálásának keserű piruláját, az elsőként ismertetett nonkonceptualista megoldás akkor is nehezen vállalható. A stratégia ugyanis szembe megy az igazolásból vett érv (1) premisszájának intuitív erejével, tudniillik azzal, hogy az észlelés és a magasabb szintű kognitív folyamatok közti viszony nem csupán egy személyi szint alatti információs tartalomátadási viszony, hanem *személyi szintű, racionális* igazolási-indokadási viszony.

Másodszor, mint láttuk, a negyedik rész (2) pontjában ismertetett nonkonceptualista megoldások elfogadják, hogy az észlelés és a vélekedések, egyéb kognitív folyamatok közt igazolási-indokadási viszony áll fenn, azonban tagadják, hogy ehhez az észlelési tartalomnak fogalmi természetűnek kéne lennie. Magyarán azt tagadják, hogy az alanynak rendelkeznie kellene azokkal a fogalmakkal, amelyekkel képes az észlelési tartalom inferenciális struktúráját megragadni. Az első nonkonceptualista meg-

⁹ Az elméletek és nehézségek kiváló összefoglalását nyújtja Loewer (LOEWER 1998).

oldás ezt a célt valamilyen externalista igazoláselmélet alkalmazásával, míg a második egyfajta közvetett igazolás-indokadás által véli elérhetőnek. Nézzük mármost mit válaszolhat a konceptualista e kihívásokra!

(a) Ha egy észlelési tartalom fogalmi specifikációjához szükséges fogalmakkal maga az alany nem rendelkezik, akkor nem képes fogalmi tartalomként specifikálni azt, így e tartalom nem lehet magának az *alany*nak *indoka* egy empirikus vélekedés elfogadására vagy elutasítására. Márpedig – mint ezt már többször jeleztem – meggyőződésem, hogy intuitív népi pszichológiánk úgy tekint az észlelésre, mint ami indokokat nyújt a személy számára ahhoz, hogy bizonyos vélekedéseket elfogadjon. Persze az, hogy az észlelésnek racionális, az alany számára felismerhető potenciális indokul kell szolgálnia empirikus vélekedéseire, nem zárja ki, hogy némelyek közülük megbízhatóan okságilag elő is idézzék azokat. Ez utóbbi értelemben externálisan igazolhatják az alany empirikus vélekedéseit, azonban ahhoz, hogy az érzéki tapasztalat specifikus episztemikus szerepét megragadjuk, az kell, hogy felismerjük: az észlelés nem csak igazolja e vélekedéseket, hanem racionális *indokul* is szolgál az alany számára azok elfogadásához vagy elvetéséhez. Az externalista igazoláselméletek – bármilyen jól működjenek is egyéb esetekben – az észlelés e sajátosságát nem képesek megjeleníteni. Externalista szempontból *nem különíthető el az észlelés sajátos episztemikus funkciója* a pusztá sejtéstől, megérintéstől, a vaklátók vélekedéseitől, stb. A vaklátók például tudatos észlelési tapasztalat nélküli felismerései valódi megbízható, kauzálisan nyomon követhető információszerzési mechanizmusok, és mint ilyenek tudást is eredményezhetnek a felismert tárgyról vagy tulajdonságról, mégsem tekinthetők a szokásos értelemben érzéki tapasztalatnak vagy észlelésnek. Éppen azért nem, mert a vaklátók nem rendelkeznek olyan észlelési tartalommal, amely racionális indokul szolgálhatna empirikus vélekedéseik kialakításához.

(b) Ahhoz, hogy a feltételezett nem-fogalmi észlelési tartalom a vázolt közvetett módon valóban igazolásul szolgáljon a személy számára, az kell, hogy a személy *tudja*, hogy e tartalom megjelenése *megbízható jele* annak, hogy valami így és így áll előtte a világban. Ez tehát egy második szintű vélekedés az első szintű tartalom megbízhatóságáról. Ez azonban *nem* a normál módja annak, ahogyan érzéki tapasztalatunk indokul szolgál számunkra, hanem ez különböző eszközök, mérőműszerek adatainak indokadási képességére jellemző, *instrumentális igazolás-indokadás*.¹⁰ Amikor látom, hogy az előttem lévő asztal barna, és ebből arra a vélekedésre jutok, hogy az előttem lévő asztal barna, akkor ezt nem azért teszem, mert már korábbi tapasztalataim, vagy teoretikus ismereteim meggyőztek arról, hogy a vizuális rendszeremben érdemes megbízni, mivel többnyire helyes információt szolgáltat. Az észlelés nem ilyen közvetítő vélekedéseken keresztül igazol és nyújt indokokat tehát. Ráadásul, ahogy Brewer (BREWER 1999, 4. fejezet) részletesen kimutatta, az ilyesfajta kétlépcsős modell kiteszi magát a klasszikus fundacionalizmus ősi problémájának. Hiszen, ha észlelésem azért képes igazolni vélekedéseimet, mert úgy vélem, megbízható, akkor a megbízhatóság kérdése ez utóbbi vélekedés kapcsán is felmerül, és így tovább a végtelenségig. Hiszen mi igazolja a második szintű vélekedésemet első szintű észlelésem megbízhatóságáról? Talán egy újabb észlelés?

Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy a konceptualizmus melletti legfőbb, az észlelés igazoló-indokadó szerepéből vett érv konkluzív és premisszái védhetőek. Ez azt jelenti, hogy az egyetlen mód arra, hogy érzéki tapasztalatunk racionális ismeretelméleti szerepét elismerjük az, ha elfogadjuk: észlelési tartalmaink fogalmi természetűek.

¹⁰ Az érv részleteit illetően lásd McDOWELL 1994, 168.

IRODALOM

- BREWER, Bill 1999. *Perception and Reason*. Oxford: Clarendon Press.
- CHUARD, Philippe 2007. The Riches of experience. *Journal of Consciousness Studies* 14, 20–42.
- COLIVA, Annalisa 2003. The argument from the finer-grained content of colour experiences – A redefinition of its role within the debate between McDowell and non-conceptual theorists. *Dialectica* 57, 57–70.
- CRANE, Tim 1992a. Introduction. In uő (ed): *The Contents of Experience*. Cambridge: CUP, 1–17.
- CRANE, Tim 1992b. The Nonconceptual Content of Experience. In uő (ed): *The Contents of Experience*. Cambridge: CUP.
- DRETSKE, Fred 1981. *Knowledge and the Flow of Information*. Cambridge – MA: MIT Press.
- EVANS, Gareth 1982. *The Varieties of Reference*. Oxford: Clarendon Press.
- FODOR, Jerry 2007. The Revenge of the Given. In Brian P. McLaughlin – Jonathan D. Cohen (eds): *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell.
- FREGE, Gottlob 1879/2000. Fogalomírás. Ford.: Máté András. In uő: *Logikai vizsgálódások*. Budapest: Osiris, 15–73.
- GUNTHER, York H. 2003. General Introduction. In uő (ed): *Essays on Nonconceptual Content*. Cambridge – MA: MIT Press, 1–19.
- HANNA, Robert 2005. Kant and Nonconceptual Content. *European Journal of Philosophy* 13, 247–290.
- HANNA, Robert 2008. Kantian non-conceptualism. *Philosophical Studies* 137, 41–64.
- HECK, Richard G. 2007. Are there different kinds of content? In Brian P. McLaughlin – Jonathan D. Cohen (eds): *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 117–138.
- LAURIER, Daniel 2004. Nonconceptual contents vs nonconceptual states. *Grazer Philosophische Studien* 68, 23–43.
- LOEWER, Barry 1998. A Guide to Naturalizing Semantics. In Bob Hale – Crispin Wright (eds): *A Companion to the Philosophy of Language*. Oxford: Blackwell, 108–126.
- MCDOWELL, John 1994. *Mind and World*. Cambridge – MA: Harvard University Press.
- PEACOCKE, Christopher 1998. Nonconceptual content defended. *Philosophy and Phenomenological Research* 58, 381–388.
- SPEAKS, Jeff 2005. Is there a problem about nonconceptual content? *Philosophical Review* 114, 359–398.
- WIGGINS, David 1998. Meaning and Truth Conditions: from Frege's Grand Design to Davidson's. In Bob Hale – Crispin Wright (eds): *A Companion to the Philosophy of Language*. Oxford: Blackwell, 3–28.
- WRIGHT, Crispin 2002. Human Nature? In N. H. Smith (ed): *Reading McDowell. On Mind and World*. London: Routledge, 140–159.